

LINIJA (441) *sb f*

linija (266), **linea** (175); linija *GlabGad*, *KłosAlg* (12), *GroicPorz* (13), *Leop* (3), *BielKron* (2), *KwiatKsiąż*, *Mącz* (27), *Strum* (3), *CzechRozm* (4), *SkarJedn* (2), *KochPs*, *SkarŻyw* (2), *ZapKościer* (2), *StryjKron*, *KochPhaen*, *KochWr*, *Calep* (9), *WyprPl*, *WujNT* (7), *SarnStat* (5), *SkarKaz* (5); linija : *linea GrzepGeom* (163:175).

e jasne, a pochylone (w linea część użyć nie kreskowana).

Postać *linea* występuje wyłącznie w *GrzepGeom* obocznie do *linija*; używanie obu wyrazów w tym tekście jest częściowo zależne od form przypadkowych; *linija* występuje w całym paradygmacie (przy czym w *N sg* tylko 9 r. wobec 128 użyć formy *linea*), natomiast *linea* nie występuje w *G, D, L sg* oraz w *G pl* z końcówkami *-ej, -ij*; w pozostałych przypadkach obie postaci występują obocznie.

sg N *linijã* (33), *lineã* (128); *linijã* : *lineã GrzepGeom* (9:128). ◇ *G* *linijéj* (54), *linii* (1) *ZapKościer*; *-éj* (37), *-ej* (1), *-(e)j* (17); *-éj* : *-ej GrzepGeom* (34:1). ◇ *D* *linijéj* (17); *-éj* (16), *-(e)j* (1). ◇ *A* *linijã* (24), *lineã* (10); *linijã* : *lineã GrzepGeom* (4:10). ◇ *I* *lineã* (11), *linijã* (8); *lineã* : *linijã GrzepGeom* (11:6). ◇ *L* *linijéj* (17); *-éj* (10), *-(e)j* (7). ◇ *pl N* *linijé* (27), *linee* (9) [zapis: *-ae*]; *linijé Mącz* (4), *WyprPl*; *linijé* : *linee GrzepGeom* (20:9); *~ -é* (21), *-e* (2), *-(e)* (4); *-e WyprPl*; *-é* : *-e GrzepGeom* (21:1). ◇ *G* *linij* (15), *linij(e)j* (1) *Calep*. ◇ *D* *linijãm* (1). ◇ *A* *linijé* (20); *-é* (15), *-e* (2) *KochPs*, *KochPhaen*, *-(e)* (3). ◇ *I* *linijami* (39), *lineami* (16); *linijami KłosAlg*, *GroicPorz*, *Mącz*, *Calep*, *WujNT* (3); *linijami* : *lineami GrzepGeom* (32:16); *-ami* (53), *-(a)mi* (2). ◇ *L* *linij(a)ch* (8). ◇ *Dubium*: *linije* (1) *ZapKościer*.

Sł stp brak, Cn notuje, Linde XVI(XVIII) – XVIII w.

1. *Linia, kreska; gramme Mącz, Calep; linea Mącz, Cn; filum, linealis longitudo Cn* (361) : *Krókowlka chorągiew ma herb biały Orzeł w złotey koronie w czyrwonym polu/ á przez skrzydła złota linia. BielKron* 425; *Decussatim, Ná vkoś/ gdzie wiele linii yeft ná przeki/ y ná vkoś leżących prawie tak yako kraty bywáyą. Mącz* 79c; *Linea, Liniya/ Kryská. Mącz* [194]b, 148c, [194]b; *Deltoton [nazwa gwiazdozbioru w kształcie trójkąta] fwym imięniem Grékowie miánuią/ Bowiém czwartą literę ná ten kłztałt máluia. Dwie linie ma równé: trzecia trochę mnieyfa: Ale zaśię gwiazdami dáleko zacnieyfa KochPhaen* 9; *Diastema – Szerokosc rowną a rozdzelną, iaką ieft miedzi liniamy. Calep* 319a, 462a.

Wyrażenie: »pośrzednia [= *srodkowa*] linija« (1): *Ad animi bona vel mala dirigenda omnis oratio est, Direxit eam media linea ad levam, Puścił vchylił z pośrzedni liniey ná lewą stronę. Mącz* 350b.

a. geom. Figura mająca tylko jeden wymiar: długość oraz jej graficzne przedstawienie; linea Mącz, Calep, Cn (346) : *KwiatKsiąż* I3; *Mącz* 219d, 277a; *Linea* ieft/ co fyé ná Punkty dzieli. *Superficies* ieft/ co fyé dzieli ná Linié. [...] *Llinea* ieft/ długość bez szérokości y miążłzości. *GrzepGeom* C; *Linea* przewyżła Punkt w tym/ że ieft długa. *A Superficies* przewyżła Linię w tym/ że ieft széroka. *GrzepGeom* Cv; *Superficies* nie równa ieft/ która od liniéy do liniéy nie wżędzie iednáko idzie na prość. *GrzepGeom* C2v; *Y* zaśię kąt między Lineámi e.g. y g.a. równy ieft kątowi który ieft między g.h. y h.c. *GrzepGeom* E2v; *Dwie tedy Linié d.a. y a.b. dwiemá Liniam e.d. y d.c. fą równé. GrzepGeom* G; *Weźmi miarę Liniéy c.d. zmiérzże Linię c.a. á iáko ná wielu tych miar będzie Linea c.a. tak téz ná wielu lafk będzie dálekość a.b. GrzepGeom* P4; *A* tak/ ponieważ ty dwie Linié/ Linea e.f. y Linea

a.d. łą równé iednéy Liniéy b.c. tedyc y między łobą téż mułzą być równé: Linea mówię e.f. z Lineą a.d. *GrzepGeom* G3, Cv [2 r.], C2, C2v, C3, C4 [6 r.] (259); Linea A Geometris proprie appellatur longitudo latitudinis expers – Linią. *Calep* 605a, 318a, 325a.

W charakterystycznych połączeniach: linija (linea) nieprosta (3), (jest) rowna (33); liniją uczynić (2), wieść (8), (z)mierzyć (7); linea idzie (idąca, pojdzie, przejdzie, przyjdzie itp.) (52), przytyka (4), stanie (stoi) (3).

*Wyrażenia: »linea aequidistans [= równoległa]« (6): które to dwie Lineae łą aequidistantes między łobą/ to ieft/ iednáko od siebie idą/ nie náchyláiąc łye ku łobie/ áni łye odchyláiąc iedná od drugiéy *GrzepGeom* F4v, C2v, E2v, Q, Qv [2 r.].*

*»okrągła linea« (2): Okrągła Linea ieft/ która wkoło idąc/ przychodzi do tegóz Punktu/ od którego łye poczęła. *GrzepGeom* C2, C2.*

*»linea perpendicularis [= prostopadła]« (2): O Liniéy/ co ią zową Perpendykularem. LINEA perpendicularis álbo *Kathetos* [...] ieft/ która przytykájąc do drugiéy Liniéy/ czyni dwa kąty równé. *GrzepGeom* C4, O2.*

*»linija, linea prosta (a. prościuchna)« = linea rectissima *Mącz* [szyk 53:19] (42:30): Diameter, latine, Dimeciens, Profta á rowno dzieląca lynia/ którą yáki cyrkiel okoliczność/ álbo ynzi xtalt bywa w práwą miarę dzielón *Mącz* 84d, 124a; Wiedźże proftą Lineą od punktu c. do punktu d. przez Lineą a.b. *GrzepGeom* D; iż kiedy Linea profta łtanie ná Liniéy proftéy/ tedy vczyini dwa kąty álbo profté/ álbo dwiemá proftemá równé. *GrzepGeom* Ev; Zásię kiedy przez Linié profté/ które iednáko od siebie włzędy idą/ przejdzie Linea profta/ tedy kąty co łą ze wnątrz/ łą równé kątom tym/ co łą náprzećiwko im we wnątrz. *GrzepGeom* E2; rozdzielífz Kwádrat proftą Lineą od kąta a. do kąta c. *GrzepGeom* Hv; Ty tedy Figury/ które z prołtych Liniy łą/ tym obyczáiem mogą być pomierzóné. *GrzepGeom* H3v, Cv [2 r.], C2 [3 r.], C3 [3 r.], C3v [4 r.], D3v [3 r.] (70).*

b. mat. Kreska ułamkowa (4) : Lamana Liczba piłze łie dwoiftemi figurami: wirzchnią y łpodnią/ á między nią linija ieft przeciágniona wirzchnią zową licznik/ á łpodnią mianowacž *KłosAlg* Fv; Gdy frakta przydzie w połowicę w oftatnie łpaciem pod łpodnią liniją. *KłosAlg* F2, Fv, F2.

c. Przedział, kreska na zegarze słonecznym wyznaczająca godzinę (3) : Chcesz áby włtąpił cień (łłoneczny ná zegárze) dziefiącią liniy [*decem lineis*]: Czyli áby łie wroćił dziefiącią kárbow á łtopniow? *Leop* 4.Reg 20/9.

*Szereg:»linija a pręt« (2): y włteczył [Pan Bóg] cień przez dziefięć liniy á prętow [per lineas] ktore iuz był záłfedł ná zegárze Acházowym/ włtecz dziefiącią Kárbow. *Leop* 4.Reg 20/11, 4.Reg 20/10.*

2. Umowna granica, pas rozdzielający dwa obszary (3) : Decumanus limes, Liniya/ álbo Gránicá/ álbo łciáná od włchodu słóńcá ná zachód. *Mącz* 79a; Radius item dicitur virga qua Geometrae lineas iudicant, Prátek którym Geometre liniye czynią. *Mącz* 345a.

a. Prawdopodobnie równoleżnik (1) : Segmenta mundi, Liniye cyrkle álbo części łwiátá. Alias Paralelli et Climata *Mącz* 377d.

3. Rządek napisanego lub wydrukowanego tekstu, wiersz (12) : Poczyna łie liczba Polska na linijach y na cifrach *KłosAlg* B; Ku lepłzemu wyrozumieniu tego/ Figurę z liniami obacz. *KłosAlg* D; Množ iednę liczbę przez drugą/ połóżywłzy iednę na linijach á drugą napiławłzy. *KłosAlg* D4, D, D3v [2

r.], E3 [2 r.]; A s tądże Lifty gdy do Sądu bywaią przyniefyone/ pilnie máią być obaczone y czytáne/ iefli thám co niemáíz wyskrobánego/ álbo między Linijami piánego. *GroicPorz* y3; Ná drugim zálie brzegu wnętrznym fá naprzod miedzy liniámi nie tylko liczby wieršzow káždego rozdzáiu rozládzone/ ále y litery A, B, C, D *WujNT przedm 25, przedm 25* [2 r.].

4. *Zarys, kształt, kontur* (7) : Umbrae pictorum, PierwŹe liniye málarŹskie/ pierwŹe náznáczenie málowánia. *Mqcz* 501d; Compo, adumbro, Záćimiam/ záslániam. Metapho. Náznáczam/ nákrifzam/ pierwŹy xtałd á liniá kładę/ yako czyniá malárze niŹly práwy xtałd málowánia kładá. *Mqcz* 502a, 148c; TyŹ piérwŹá bryłę ćiałá/ poczátki malé/ Y liniye człowieká nie doŹkonále Widział *KochPs* 203; Delineo – ObrifŹuię, pierŹe linie ocziagam. *Calep* 301a.

Szereg: »linije albo kreski« (1): Linearis pictura, Graece graphis, Liniámi tylko álbo kreskami náznáczone málowánie. *Mqcz* [194]b.

W przen (1) :

Szereg: »wizerunk a zwierzchnie liniye« (1): Ale náíz wiek wziáwŹy rzeczpoŹpolitá iáko málowánié napiękniefŹé/ ieno iuŹ prze ftároŹć nieco zefŹlé/ nietylko Źe go témi fárbámi/ którými byío/ odnowić zániedbał/ ále y tego nie vczynił/ áby był przynamniéy wizerunk iego/ á zwierzchnie linié záchował. *KochWr* 27.

5. *Rysy twarzy* (2) : Physiognomia, seu pbyŹionomia, Práktykowánie álbo wieŹczbá z liniy á z xtałtu cziey twarzy. *Mqcz* 298d.

WyraŹenia »linija twarzna« (1): Filum etiam lineamenta facere, Xftáit twarzy/ ftrefy á liniya twarzna. *Mqcz* 127a.

6. *PodłuŹne wgłębienie na ciele człowieka* (5) : Lineamentum, Liniya ná twarzy/ ręku/ y ynŹszych członkách. *Mqcz* [194]b.

WyraŹenie: »linija na ręku, na dłoni ręku, ręczna« (3:1:1): ACŹkolwie fá niektorzy czo mieniá aby rzeczy przyŹle mogły być poznawane po liniach, to iefł, brozdach niektorich na dłoni ręku przyrodzonych y wyrażonych *GlabGad P*; Incisure etiam dicuntur. Liniye ná ręku. *Mqcz* 30a, 51d, [194]b; *Calep* 189a.

7. *Brzeg rzeki [czego]* (1) : Wypifánie liniyey zachodniy Renu/ od niŹŹŹey Alfáciey áŹ do Mogunciey. *BielKron* 284.

8. *Ród, pokolenie; stopień pokrewieŹstwa; prosapia Calep, Cn; genus, linea, stemma, trames generis Cn* (33) : KV ROZEZNANIV KREWNOŹCI ZAKONV: trzeba wiedzieć co zowá Liniá y Gradufy. *SarnStat* 600.

Zwroty: »z liniyey [czyjej] iŹć, urodzić Źię« [szyk zmienny] (3:1): ták iŹ kto z Aaronowey liniyey po krwi nie fzedł/ ten powołánia Źadnego do kápláńftwá y do náuki ludu BoŹego práwa nie miáł. *SkarJedn* 30, 48; SAMfon w Rzymie z zacnych/ y tych ktorzy Źzli zliniyey CefarŹskiey/ rodzicow wrodzony/ wnáukach Źwieckich bárho wyćwicŹony był *SkarŹyw* 592; *CzechRozm* 156.

»prowádzić, połóŹyć linijá« [w tym: czyjá (2), czego (2)] = opisywáć, wyprowádzać rodowód [szyk zmienny] (3:1): Iesli obádwa Ewánieliftowie Mattheus z Lukáfzem iedną liniá rodou Iozefowego prowádza. *CzechRozm* 149v marg [idem 2 r.] 149v, *3v; zdála mi Źie rzecz być potrzebna/ [...]

ofobliwie linią narodow Sławańfkich Rułkich porządńą genealogiã według możności mozgu y sił nãłzych [...] połozyc. *StryjKron* 86; *WujNT* 3.

Wyrażenia: »linija krewności, narodow, powinnowactwa, rodu, urodzenia« (1:1:1:2:1): *CzechRozm* 149v [2 r.], *3v; *StryjKron* 86; A żadna ofobã z liniiey krewności/ ich prawem bliskościã tego frymãrku ábo zamiãny odezwãc/ áni przenağabywãc niemoże *SarnStat* 1165; *Prosapia generis series sive progenies* – Narod, linia powinnowactwa. *Calep* [863]b.

»linija poboczna« (1): Linia iest troiãka: Włtępuiãca, Złtępuiãca ná dól, y poboczna. *SarnStat* 600.

»z prawej [= *legalnej*] linijey pochodzãcy« (1): *Parentes, Rodzicy y wziłcy ynłzy przodkowie z prãwey liniey pochodzãcy aż do prãdziãdów/ nãłzy łtãrłzy. Mqcz* 278c.

»linija wstępuiãca« (1): *SarnStat* 600 *cf* »linija poboczna«.

»linija zstępuiãca« (1): *SarnStat* 600 *cf* »linija poboczna«.

Szereg: »linija i (albo) sukcesyja« (2): *SkarJedn* 48; Iãko Ewãngeliłtowie potężnie dowodzã/ że Pan Iefus ielt prawdziwy Mełłiałz/ potomek Dawidow y Abrãhãmow/ przez ten porzãdek potomłtwã/ przez tę liniã/ álbo fuccellã ciielełnã *WujNT* 3.

Wyrażenie przyimkowe: »z [czyje] linijey« (8): *Ktorich* [...] woczyecha *Stimka* słapalicz *Iana Koperlaka* sparcha, do thego czału ziwych, a *Pawla Libudi* z lini zabitego [...] słułzne znaydujemy *ZapKościar* 1582/32v; wolno bẽdzie inłzemu powinnemu choç dálłzemu/ z którẽykolwiek liniiey/ o to czyniç y konwinkowãc *SarnStat* 613. *Cf* »z linijey [czyje] iłc, urodziç się«, »z prawej linijey pochodzãcy«.

~ *Wyrażenie:* »z linijey ojcowskiej« = *linea paterna Cn* (1): tedy [żona] bẽdzie połtãwionã przez męzã v *Akt*/ y zwoleniem przyãciól przynamniẽy dwu krewnych z liniiey Oycowłkiey *SarnStat* 1251. ~

W przeni (3) :

Zwroty: »z linijey [czyje] iłc« (2) *SkarŻyw* 493; Prawdy nie málz v tych co z liniey Apołtołłkiey nie idã *SkarKaz* Oooo2b.

»iłc po linijey [czyje]« (1): *Lecz ty nowe nãuki/ iž nigdy ielzce żadnemi cudãmi potwierdzone nie były/ á nie idã też po rodzãiu áni po liniey kołcielney y kãplãńłkiey SkarKaz* 419b.

Szereg: »rodzãj ani linija« (1): *SkarKaz* 419b *cf* »iłc po linijey«.

a. *W opisie rysunku drzewa pokrewieństwa* (12) : *Nierowna poprzecznych Linia* ielt/ gdy *Perfony* o ktorych bywa pytanie/ ná nierownym łtopniu łã od łpolnego *Rodzicã*/ iãko ielth brãtow *Prãwnęł*/ á łieltrznã wñęczkã. *GroicPorz* ff3, ff3.

Wyrażenia: »linija poboczna« (4): *Linia poboczna* Ma włobie *perfony*/ ktore áni łye od nas rodzã/ áni my od nich/ Ale od iedney krwi z nãmi pochodzã. *GroicPorz* ff2, ffv, ff3, oo3v.

»linija prosta [= *prowadzãca od rodziców do dzieci itp.*]« [*szyk* 6:1] (7): *Ktore Prãwo* tylko idzie miẽdzy tymi *Perfonãmi*/ co łã ná prołtey *Liniey*. *GroicPorz* ff4, ffv [3 r.], ff2, ff4, oo3v.

9. *Przyrzãdy w kształcie linii* (7) :

a. *Listwa służãca do wyznaczenia i krełlenia linii prostych; liniał; regula Mqcz, Cn; canon Calep, Cn; euthygrammum, norma* Cn (4) : *Kãłãmarz*/ á w nim *rałtrum* dwie nowe linie *WyprPl* C3.

Szereg: »sznur albo linija« [szyk 2:1] (3): Regula, norma qua lineae diriguntur, Sznur albo linia do proftowania á w práwá miárę czinienia czego. *Mącz* [351]a, 250b; *Calep* 159a.

Wyrażenie przyimkowe: »wedle linijej« (1): Longitudines ad regulam et Lineam, Altitudines ad perpendicularum anguli ad normam exigantur [...] Dłuż wedle řznuru albo liniey/ wyfokość wedle wążki/ [...] máyá być řtáwione. *Mącz* 250b.

b. *Drewniana listwa z wyźłobionym podłużnie i napęlnianym doraźnie wodą wgłępieniem, służąca do wyznaczania poziomego położenia przedmiotów; odpowiednik dzisiejszej libelli, poziomicy* (3) : Ale iefli Wodę chceř wáżyć/ tedy řobie day Stolarzowi vczynić Linijá ná dłuż łokci óřm [...]/ y vczynić wniey źłobek głębokí ná dwa pálcá/ ieno w kónćách zořtáwić progi dla tego áby řye wodá nie wyléwáá. A kiedy będzieř chćiał ná Linijéy probowác wagi/ tedy řye snią řpráwuy iáko y z Synwagá. Náléway wody/ pátrzayże iefli po ónéy Linijéy wodá równo řtoi/ vřrzyřzli/ iefli nie równo/ káź podnořć kónćá áże wodá řtánie w miárę. *Strum* C2v.

10. *Przen: Zasada, przepis, reguła postępowania* (7) : á druga [sprawiedliwość] [...]/ która řię řćiąga ná zmowy/ kupná/ dániny/ řády/ miáry/ łokcie/ řzácowánia: gdzie porownánia y řpráwiedliwey liniey potrzebá. *SkarKaz* 310b.

Zwrot: »wedle linijej iść« = *prawdopodobnie postępować uczciwie, zgodnie z zasadami* (1): filum sequi, Nići řie dzyerzeć/ albo wedle liniey yść. *Mącz* 127a.

Szereg: »sznur a(1)bo (i) linija« [szyk 4:1] (5): *Mącz* [351]a; iz gdy řię rozmnoży wiárá wářzá/ wielkimi řię řtániemy miedzy wámi wedle práwidłá (*marg*) řznuru ábo liniey. (–) nářzego ku obfitowánui *WujNT* 2.Cor 10/15, 2.Cor 10/13; o ktorych [starszych autorach Pisma řw.] wiedzili/ iż z Apoftolřkiewy řuccelřey ábo wřtępowánia řznur rozumienia ábo linijá mieli. *SkarKaz* 81b, 310a.

Wyrażenia przyimkowe: »pod linijá [czego]« = *zgodnie z czym* (1): Bo zowie řię drugdy řpráwiedliwořćią zakon wřzytek Boży piřány/ ktory řpráwiedliwořći náuczta. to iefť/ iákoby wřzytko było profto y pod linijá y řznurem woley Bożey/ y práwá od niego dánego/ á nic nie chybiáło áni ná tę řtronę áni ná owę. *SkarKaz* 310a.

»wedle, według linijej« (3:1): Regulariter, Wedle řznuru albo liniey/ vmiárkownie. *Mącz* [351]a; Lecz y my nie będzim řię chłubić bez miáry/ ále według práwidłá (*marg*) řznuru, ábo liniey. (–) miáry [secundum mensuram regulae] *WujNT* 2.Cor 10/13, 2.Cor 10/15. Cf *Zwrot*.

*** *Bez wystarczającego kontekstu* (1) : Filum, Nić. Filum etiam est, Strefa, Linia/ Sztrich. *Mącz* 127a.

*** *Dubium* (1) : iako Opatrzny Pawel wrobel kupil od Vtciwe^{go} Bartolřza zwarki Szoltisa, Wmiařteczku pliać, ktory lieży miedzy domem Iana Kurka ziedney strony a Fráćkowym domem linie zdrugiey. *ZapKościar* 1580/11v.

Synonimy: **1.** kreska; **2.** granica; **3.** wiersz; **6.** brozda; **7.** brzeg, kraj; **8.** narod, plemię, pokolenie, rod.

Cf **LINIJAŁ**